

Література

1. Гальперін П. Я. Введение в психологию. – М.: Мысль, 1986. – 607 с.
2. Выготский Д.С. Педагогическая психология. М.: Наука, 2006. – 568 с.
3. Саморай В.П., Галясний І.В. Деякі аспекти НДР студентів молодших курсів інституту/ В. П. Саморай, І. В. Галясний // Збірник статей XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал Української науки XXI сторіччя». – Запоріжжя, 2013. – С. 113-123.

Чаплигін О. К., Сук О. Є.

УДК 62.101.1

Відповідальність як складова етики техніки та технології

У статті ставиться питання про можливість і необхідність розглядання техніки крізь призму категорій етики, оскільки для «технологічної» людини духовність може підмінятися механічними реакціями і набором повторюваних функцій. Зазначається, що технічна діяльність не є нейтральною в етичному відношенні. Тому одним з ефективних напрямків вирішення техніко-технологічних проблем є етика відповідальності.

Ключові слова: *техніка, технологія, мораль, моральність, етика, техноетика, відповідальність*

В статье ставится вопрос о возможности и необходимости рассматривания техники сквозь призму категорий этики, поскольку для «технологического» человека духовность может подменяться механическими реакциями и набором повторяющихся функций. Отмечается, что техническая деятельность не является нейтральной в этическом отношении. Поэтому одним из эффективных направлений решения технико-технологических проблем является этика ответственности.

Ключевые слова: *техника, технология, мораль, нравственность, этика, техноэтика, ответственность.*

Have article to put questions about mozliwosci I neophane razgledanja techny krzi the prism of categories etiki, Oskolki for "technologiczno" person of Mauger duhovnosti pgmnoise mehanni reactions the first set of postorganic functions. Zaznachiti scho . tehnon the operation is not neutral in lichnomu vanashen. That one s effektivnih napramku versene techno-technologiczny problems etika je vddlo.

Key words: *technique, technology, morals, morality, ethics, technoethics, responsibility.*

Техніка, надає широкомасштабного впливу на всі сфери життя людей, швидко змінює характер соціальних комунікацій, впливає на їх динаміку і формує принципово нові суспільні явища, що не мають аналогів у минулому.

Нові технології дозволяють суспільству реалізовувати все більш складні політичні, соціальні, культурні, наукові, технологічні та виробничі завдання. Змінюючись під впливом технологій, суспільство ефективно використовує їх як для подальшого наукового, технічного і технологічного прогресу, так і для різкого підвищення якості життя. Однак, при існуючій швидкості наукового та техніко-технологічного прогресу зростає небезпека протікання в соціумі не прогнозованих, не контрольованих і небажаних процесів. А вплив техніки на навколишнє природне середовище призводить до глобальних

екологічних змін, що значною мірою визначають економічні, політичні, соціальні та культурні процеси.

Слід пам'ятати і про все зростаючий зворотний вплив техніки на людину: у міру розвитку останньої сама людина стає схожою на свій витвір – на машину. У своїх діях і характері життєдіяльності вона автоматично відтворює логіку функціонування і розвитку оточуючого технічного середовища. Для «технологічної» людини характерним є позбавлення від високої духовності, любові, глибоких переживань і почуттів, які підмінюються механічними реакціями і набором щоденно повторюваних функцій, подібно до того, як це здійснює робот.

При цьому техніка руйнує не лише соціальні, духовні, особистісні якості людини, але й негативно впливає на її тілесність: призводить до зниження гостроти зору, слуху тощо, зниження емоційного тону.

«Роботоподібна людина» діє немовби запрограмована, як виконавець чужої волі. Це – «постлюдина», яка йде на зміну природній людині. Її душевне життя замінюється автоматичними реакціями, основою її світогляду стає «техніцизм», а метою – штучний комфорт. Техніка звільняє людину від таких її функцій, як фізична праця, активний рух, живе спілкування між індивідами. Таким чином, ми стаємо свідками поступового вмирання природної (біосферної) людини через руйнування коренів у вигляді природного способу життя [1, с. 246]. У результаті виникає так звана нова людина, яка пориває зі старими цінностями, мораллю, ідеєю гуманізму.

Техніка, втручаючись практично в усі сфери життя людини, витісняє старі, та створює нові стилі життя, нові цінності [2], тобто, як зауважує Х. Блюменберг «техніка не є цариною певних об'єктів, що виникають в результаті людської активності, а є певним станом відношення людини до світу [3, с. 81].

Відношення до експансії техніки – гостра проблема сьогоденішнього соціально-гуманітарного пізнання.

Закономірним є те, що філософія техніки стає одним з важливіших напрямків сучасної філософії, а безпосередньо техніка та технології стають етично значущими об'єктами. Ігнорування етичних факторів розвитку техногенного суспільства, недооцінка впливу техніки на суспільство, а також, навпаки, суспільства на техніку, приводить до ігнорування етичної оцінки можливих наслідків втілення нових технологій [4], а етична нейтральність лише маскує систему цінностей технократії. В світі, що пронизаний технікою та

об'єднаний технологічними процесами, ігнорування етичної оцінки або етична нейтральність виступають як прояви одностороннього технократизму. Спроби запобігти цьому вбачаються у висуванні на перший план серед міждисциплінарних зв'язків філософії, зв'язки з етикою. Це обумовлене тим, що сьогодні людство, озброєне технологіями, втрачає ідеали гуманізму, віру, цілісність особистості. Спроби ж знайти серединний шлях призвели до нейтральної оцінки досягнень НТП в сучасній філософії техніки: техніка лише спосіб, вона не є ні доброю ні злою, находячись по ту сторону добра і зла, все залежить від того, що з нею робить людина (К. Ясперс).

Згадується передбачення Ф. Ніцше про безглузду пустоту, «ахілесову п'яту» цивілізації: «людина переросте все, що її будь-коли оточувало; і їй не потрібно розбивати окови: вони спадають самі, раптом, наче по велінню якогось божества... і де той Круг, який все ж таки обійме її? Це Світ? Бог?...» [5].

Відомий американський філософ Д. Нейсбіт в роботі «Висока технологія, глибока гуманність. Технології і наші пошуки сенсу» детально розглядає проблеми, що неминуче виникають у сучасному суспільстві з появою нових технологій. Особливу увагу він приділяє негативному впливу технологій на соціум, характеризуючи сучасне суспільство як «зону, отруєну технологією», а також виділяє наступні симптоми цього «отруєння»: прагнення до швидких рішень у всіх областях (від релігії до здорового харчування), відчуття страху перед технологією та преклоніння перед нею, сприймання насилля як норми життя, любов до технологій (як у дитини до іграшок), відстороненість та розсіяність життя [6].

З точки зору Д. Нейсбіта, сучасні технології, що покликані полегшити існування людини, насправді, підривають традиційні цінності, призводять до зростання бездуховності і позбавляють сенсу життя.

Потреба людини у захисті в умовах прогресу науки і техніки в соціокультурному середовищі, що трансформується викликає до життя різновиди практичної етики. Як зазначає В. Карпенко «Загальний прогрес філософії техніки на постнекласичному етапі розвитку науки немислимий поза тандемом «філософія техніки – прикладна етика» [7]. Зокрема, досліджень вимагають етичні проблеми, які породжує або поглиблює техноінтелектуалізація людського життя. Це викликано появою численних систематичних напрямів етики (або дисциплін, що відносяться до прикладної етики: комп'ютерна етика, біомедична етика, біоетика, етика науки), що

досліджують техногенний вплив на антропосферу, оскільки стійкі та динамічні зв'язки техніки з іншими сферами діяльності та практики породжують чимало проблем етичного характеру.

Виокремлення техніки, технологій, як самостійних об'єктів аналізу, викликало до життя спеціальний напрямок досліджень, що розглядає етичні аспекти технічної сфери. Цей напрямок отримав назву «техноетика».

На відміну від професійних форм етики, техноетика є прикладним напрямком, спрямованим на вироблення критеріїв оцінки відповідального використання та розповсюдження технічних пристроїв (та технологій) з боку обивателя [8], тобто техноетика спирається на традиційні релігійні та культурні підстави для утворення норм, що регулюють відношення людини до нових технічних пристроїв та технологій.

Участь людей у технологічних процесах сформувала нову ціннісну орієнтацію суспільства. Однак, сучасна ситуація не дозволяє суспільству успішно адаптуватися до впливу науково-технічного прогресу «традиційними способами вікових спроб та помилок» [9, с. 3–14]. Суспільство змінюється, стає техногенним та спираючись на науку, заміщує біосферний світ «постбіосферними реаліями» [10]. Це спричиняє необхідність критичного осмислення існуючих етичних парадигм. Філософи сьогодні ставлять питання про збереження традицій людського і людського від повного їх відчуження від самої людини. Так, на думку П. С. Гуревича, С. О. Смірнова, В. О. Кутирьова людина сьогодні – зникаючий вид, що стає певним символом виживших себе форм біологічного існування. Р. М. Алейник справедливо стверджує, що ситуація навколо проблеми людини змінилася, коли прийшло розуміння, що технічний прогрес може бути спрямований не тільки на благо, а й проти людства. Ще далі, йде Е. Гуссерль, вважаючи технізацію патологічним процесом, оскільки техніка починає регулювати життєвий світ.

В. Хесле пише: «справді, деякі форми раціональності, особливо технічна раціональність, розвиваються досить швидко; більш того, вони нарастають по експоненті, тоді як інші, що традиційно звані мудрістю, іншими словами, пов'язані з розсудом цінностей, нині не розвиваються абсолютно і навіть зазнають регресу» [11, с. 42].

Таким чином, морально-етичні колізії сучасності є результатом напруженого стану між розвитком техніки і моральними орієнтирами, які технічні зміни роблять застарілими, а «моральна свідомість просто не встигає своєчасно реагувати на те чи інше технічне нововведення»

[12]. Дана ситуація призвела до того, що людина стає об'єктом техніки.

Відомий німецько-американський дослідник Ганс Йонас зазначає, що «...у разі неживої матерії виробник перед обличчям пасивного матеріалу є єдиним діячем. Але, коли ми маємо справу з живими організмами, то... одна діяльність зустрічається з іншою. Біологічна техніка функціонує колаборативно з власною діяльністю активного матеріалу, що представляє собою біологічну систему, від природи володіє здатністю функціонувати; в ній тепер повинна втілитися якась нова детермінанта розвитку... Технічний акт має форму інтервенції, а не будівництва» [13, с. 60]. Г. Йонас наполягає на необхідності обґрунтування якогось механізму, здатного своєчасно виявляти і запобігати найбільш негативним наслідкам розвитку техніки, в якості якого може виступити «нова» концепція відповідальності. В дослідницькій літературі її позначають як застережна відповідальність, або перспективна, або просто етика відповідальності.

Треба зазначити, що в історії етичної думки відповідальність завжди розглядалась у співвіднесенні такими етичними категоріями, як свобода волі свобода дії і не була орієнтована на глобальні масштаби життя, тим більше на віддалені наслідки технічної діяльності. І, хоча сфера відповідальності у багатьох етичних традиціях (евдемонізмі, етиці розумного еґоїзму, утилітаризмі) поширювалася на наслідки людської діяльності, однак, лише в осяжній перспективі. Внаслідок цього поняття відповідальності передбачало моральне зобов'язання по відношенню людини до людини, як установлений моральним законом обов'язок перед сьогоденням і минулим. Сфера застосування відповідальності обмежувалася рамками сьогоденнього і минулого, де віддалені наслідки не розглядалися, оскільки в одних етичних концепціях був важливий мотив, в інших -безпосередній результат [14].

У якості теми спеціального дослідження відповідальність виникає тільки в кінці ХІХ століття, у зв'язку з роботою французького філософа Л. Леві-Брюля «Ідея відповідальності».

Нового ж, сучасного звучання проблема набула в умовах техногенної цивілізації, коли наслідки набули глобальних масштабів, коли вже неможна було не враховувати новий вимір дій і пов'язану з цим необхідність нового відображення проблеми наслідків, не брати до уваги перспективу далекого майбутнього і проблеми виживання людського роду або припинення його існування.

Стало очевидним, що технічна діяльність не може стояти осторонь від етичних категорій добра і зла, справедливості, свободи, моральної відповідальності. Так, з точки зору Х. Ленка, «якщо мораль створена для людей, а не людина для моралі, етика не може відмовитися від своєї орієнтації на наслідки» [15]. Взагалі філософи техніки (Г. Йонас, Х. Ленк, Р. Рополь, Е. Штрекер та ін) наполягають на трансформації та розширенні всього поля відповідальності, етичному освоєнні нової ситуації новими засобами, оскільки попередні етичні концепції «описують поле фактів, які виключають вплив, який чиниться технікою на суспільство» [16, с. 7].

Сьогодні філософи техніки виявляють, що відповідальність може виступити дієвим морально-етичним механізмом стримування негативних наслідків технічної діяльності. Цієї позиції дотримувалися Х. Сколімовські, Р. Йонас, Р. Андерс, Р. Рополь, В. Ціммерлі, Х. Ленк, Е. Штрекер, Ж. Грейш, Хесле, Ф. Рапп. Філософи стверджують, що колишні етичні концепції втратили своє значення у зв'язку з глобальними процесами, що розвиваються в суспільстві і швидким темпом зміни виробництва, переорієнтацією його на масове споживання. Внаслідок цього у дослідницькій літературі ХХІ сторіччя фіксується зміна етичного статусу відповідальності, яка стає «моральним імперативом», «моральним абсолютом», її осмислення розгортається незалежно від нормативної етики, де на перший план виходить тема буття чи існування, що характерно для ряду філософських вчень ХХ століття. Під впливом розвитку техніки відбувається розширення змісту поняття «відповідальність», до якого тепер включаються проблеми професійної моралі, та відповідальності по відношенню до людини, до самої техніки, до створення та застосування техніки, до природи тощо. Етика відповідальності сьогодні є ключем до вирішення різного роду криз, пов'язаних з безконтрольним розвитком техніки (оскільки людина часто дозволяє собі значно більше, ніж має на те моральних прав).

Таким чином, у сучасній філософії техніки відповідальність людини поширюється на все людство як визначальний мотив людської діяльності, спрямований на збереження життя. Технічна діяльність не є нейтральною в етичному відношенні і не зможе запобігти кризам у випадку відмови від етики відповідальності. Тому потрібні всього людства, щоб не допустити такої ситуації, коли техніка лишає людину статусу людини.

Література

1. Чаплигін О. К., Сук О. Є. Моральний вимір та науково-технічний і технологічний розвиток // проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Х.: НТУ «ХПІ», 2016. – 392 с.
2. Воронин А. Техника и мораль // Вопросы философии. – 2004. – № 10.
3. Блюменберг Х. Жизненный мир и технизация с точки зрения феноменологии // Вопросы философии. – 1993. – № 3. – С. 64–93.
4. Мионов А. В. Наука, техника и технологии: техноэтический аспект // Вестн. Моск. Ун-та. – Сер. 7. Философия. – 2006. – №1. – С. 26 – 41.
5. Moja Zhizn'. Avtobiograficheskiy ocherk molodoj Nicshe. – Frankfurt-na-Majne, 1936 [My Life. Autobiographical Sketch of young Nietzsche. Frankfurt am Main] 1936.
6. Нейсбит Д. Высокая технопогия, глубокая гуманность. Технологии и наши поиски смысла. – М, 2005. – С. 1036.
7. Карпенко В. Е. Философия техники и релевантная систематическая этика в контексте процессов техноинтеллектуализации культуры // Universum: Общественные науки: электрон. научн. журн. – 2016. – № 9(27). Режим доступа: <http://7universum.com/ru/social/archive/item/3637>
8. Мионов А. В. Наука, техника и технологии: техноэтический аспект // Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 7. Философия. – 2006. – № 1. – С. 2641.
9. Мионов А. В. Техноэтика: Ответ на актуальные проблемы перехода к устойчивому развитию // Вестник Московского университета. – Сер. 7. Философия. – 2004. – № 3.
10. Хакимова О. Б. Философский анализ перспектив человека в мире hi-tech // ИСОМ. – 2015. – №3. Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/filosofskiy-analiz-perspektiv-cheloveka-v-mire-hi-tech>
11. Хесле В. Философия и экология. – М.: Наука, 1993. – 205 с.
12. Мионов А. В. Наука, техника и технологии: техноэтический аспект // Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 7. Философия. – 2006. – № 1. – С. 26 – 41.
13. Йонас Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 480 с.
14. Платонова Анастасия Валерьевна Проблема ответственности в биоэтике // Вестн. Том. гос. ун-та. – 2009. – №318. – С.7072. Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/problema-otvetstvennosti-v-bioetike>
15. Ленк Х. Размышления о современной технике. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 183 с.
16. Мионов А. В. Техноэтика: Ответ на актуальные проблемы перехода к устойчивому развитию // Вестник Московского университета. – Сер. 7. Философия. – 2004. – № 3. – С. 3–14.

Чала Т. Д.

УДК 377.36:001.895

Новітні технології в освіті

В статті викладені основні елементи застосування інтерактивного навчання та їх практичне значення. Зображена реалізація новітніх технологій в освітньому процесі, які дозволяють визначити пріоритетні напрями педагогічної діяльності, розкрити потенціальні можливості та здібності студентів, а також професійну майстерність викладачів.

Ключові слова: інтерактивне навчання, технології, тренінги, гра, дискусія.